Нагорнюк-Данилюк Олександр Олександрович,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Розпочата 14 квітня 2014 року збройна агресія РФ проти України та повномасштабна війна з 24 лютого 2022 року посилили процеси намагання злочинців уникнути кримінальної відповідальності, переховуючись від органів досудового розслідування та суду на тимчасово окупованих територіях, на території держави-агресора або на території інших країн.

Водночас, однією з фундаментальних засад кримінального процесу є невідворотність покарання за вчинення кримінального правопорушення. Із метою забезпечення захисту інтересів потерпілого та притягнення винних до належної відповідальності органи досудового розслідування та суду звертаються до «нових» процесуальних форм, зокрема спеціального кримінального провадження, яке запроваджене Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» (2014 р.) [1]. Основною метою такого провадження є забезпечення принципу невідворотності покарання осіб, які перебувають поза межами України або на тимчасово підконтрольній території, винних у вчиненні кримінальних правопорушень проти основ національної та громадської безпеки, проти миру та безпеки людства, у військовій сфері.

Основною метою закріплення в КПК України можливості здійснення спеціального досудового розслідування (in absentia) є підвищення ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки, злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, злочинів, пов’язаних з терористичною діяльністю та корупційних злочинів. Водночас, перспективи розширення переліку злочинів , особливо в умовах збройного конфлікту, щодо яких можливе спеціальне кримінальне провадження, очевидні. Залежно від різних ситуацій це питання виникатиме знову, і аргументація буде

повторюватись, адже забезпечення дотримання принципу невідворотності відповідальності не може мати вибіркового характеру, це актуально для будь-якого випадку вчинення кримінального правопорушення і держава має гарантувати його реалізацію. Крім цього, пропозиції щодо поширення можливості здійснення спеціального досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та злочинів невеликої тяжкості відповідають п. 9 Розділу ІІІ Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № 6 R (87) 18 від 17 вересня 1987 року, в якому державам-членам рекомендується дозволити судам першої інстанції розглядати справи та приймати по ним рішення за відсутності обвинуваченого, перш за все у справах щодо злочинів невеликої тяжкості.

Відповідно до ч. 2 ст. 297-1 та ч. 1 ст. 297-2 КПК України спеціальне досудове розслідування (in absentia) здійснюється на підставі ухвали слідчого судді за результатами розгляду клопотання прокурора або слідчого за погодженням із прокурором [2], за наявності таких умов: 1) особі повідомлено про підозру у вчиненні злочину, визначеному в абз. 1 ч. 2 ст. 297 1 КПК України; інших злочинів, які розслідуються в одному кримінальному проваджені, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду; 2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності: а) на тимчасово окупованій території; б) на території держави, визнаної Верховною Радою України державою агресором; в) на території інших держав та оголошений в міжнародний розшук; 3) стосовно підозрюваного уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо переліку злочинів, передбачених ч. 2 ст. 297-1 КПК України, а також щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся [2].

Однак, одним із концептуальних шляхів удосконалення процедури спеціального досудового розслідування в кримінальному процесуальному законодавстві України є пропозиція національних дослідників позбавити слідчого суддю повноважень приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування та наділити таким повноваженням прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час розслідування у формі процесуального

керівництва, із встановленням судового контролю за законністю та обґрунтованістю винесення прокурором постанови про проведення спеціального досудового розслідування [3, с. 105–106; 4, с. 57].

Втім, на думку О. В. Каліннікова та Л. Д. Удалової надання слідчому судді повноваження приймати рішення про проведення спеціального досудового розслідування відповідає завданням кримінального провадження, з огляду на це, а також з метою належного захисту прав та інтересів підозрюваного, науковці наполягають на необхідності залишити такі повноваження слідчому судді [5, с. 239]. Поряд із цим, з огляду на функціональне призначення повноважень прокурора на наш погляд, слід підтримати позицію і Р. С. Брухаль, який слушно зазначає, що діяльність прокурора у спеціальному досудовому розслідування повинна бути спрямована насамперед на керівництво таким розслідуванням, а не на вирішення питання про тимчасове обмеження прав учасників кримінального провадження [6, с. 83].

На нашу думку, надання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування також повністю підпадає під ознаки судового контролю. Більше того, аналіз судової практики свідчить про достатню кількість відмов у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування через допущення помилок зі сторони прокурора.

Підстави та умови здійснення спеціального досудового розслідування випливають із властивих йому ознак, серед яких: 1) процесуальний порядок здійснення, що регламентований окремою главою КПК України [1]; 2) здійснюється щодо особи, яка набула статусу підозрюваного й переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошена у міжнародний розшук; 3) можливе в кримінальних провадженнях лише щодо вичерпного переліку злочинів; 4) не може здійснюватися щодо неповнолітньої особи; 5) встановлений особливий порядок надсилання повісток про виклик і вручення процесуальних документів; 6) передбачає необхідність постановлення слідчим суддею окремого процесуального рішення (ухвали) про його здійснення; 7) передбачає обов’язковість участі захисника.

Для належного здійснення спеціального досудового розслідування повинні бути всі вищеперераховані підстави. Відсутність хоча б однієї з них унеможливлює проведення провадження за відсутності підозрюваного.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідворотності покарання осіб, які переховуються на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 07.10.2014 р. № 1689-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
3. Пєший Д. А. Засада законності та її забезпечення у досудовому кримінальному провадженні» : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 210 с.
4. Удалова Л. Д., Письменний Д. П. Здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого. *Право України*. 2015. № 7. С. 51–57.
5. Калінніков О. В. Використання європейського досвіду під час реформування інституту спеціального досудового розслідування (in absentia). *Theoretical and scientific bases of development of scientific thought* : V International scientific and practical conference (Італія, Рим, 16–19 лют. 2021 р.). Рим, 2021. С. 237–242.
6. Брухаль Р. С. Роль прокурора у спеціальному досудовому розслідуванні: дис. …канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2020. 233 с.

Рудавін Андрій Євгенович,
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ СЛУЖБОВИХ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, що триває з 24 лютого 2022 року, та існуючі численні загрози обороноздатностінашої держави кожного дня демонструють нагальну необхідність підвищеннярівня ефективності розслідування службових військових кримінальних правопорушень, вчинення яких під час воєнного стану суттєво підвищує їх небезпеку для обороноздатності країни. Враховуючи, що діяльність зазначених службових осіб має військову